

La *baga* de la muntanya (ALDC, III, 703. La *baga* de la muntanya)

Ombria i *bac*, amb les seves variants, són els dos mots bàsics per a designar la ‘part de la muntanya on toca poc o no gens el sol’. El llat. OPACU era adjectiu amb el significat ‘que es troba a l’ombra, obscur, on la llum no penetra’, s’oposava a APRĪCUS ‘exposat al sol, assolellat’ i mai s’usava amb valor figurat, per al qual es feia servir OBSCURUS; en cat. va donar *obac*, *ubac* (< *obag*, doc. any 1074 < *obago* 100, doc. any 839), amb ensordiment, des del s. XIII, de la -g- final (var. *aubac*, per analogia de *aubaga* i per dissimilació de *lo ubac* < *lo obac*; *bac*, amb afèresi per fonosintaxi); el femení OPACA ha donat *obaga* (var. *aubaga* < *la ubaga* < *la obaga*, per fonosintaxi, que pel mateix fenomen ha generat *ubaga*, com *aubergínia* > *ubergínia*), i *baga*, amb afèresi potser per convivència amb *bac* (39, 44, 55); l’ús adjectival apareix en *part бага* 46 (var. *boga* 118), *part aubaga* 48, 107, *part ubaga* 54, *man ubaga* 54 (*man* ‘mà, costat’); aquests mots es troben documentats des del s. IX (veg. Balari, 1899 [1964]: 247-248); der. (*part*) *aubagosa* 120, amb el suf. -osa (< llat. -OSA), que expressa la qualitat del substantiu, i *bagueny* 37, 43, 47, 52, format de l’ant. *bag* i el suf. -eny (< llat. -IGNU), que indica una relació geogràfica.

Ombria procedeix del femení del llat. vg. *UMBRIVU (García de Diego), que va donar *ombriu* ‘lloc on no toca el sol’ i, en femení, *ombriua*, recollit sols com a adjectiu (“part *ombriua*” 67), seguint la flexió dels noms en -iu (*captiu/captiva*) que en val. pren la var. -iua (*xicotiu/xicotiua*); var. *umbria* (16 ocurrences), per harmonia vocàlica amb la /i/ tònica següent (com *c[o]sí* < *c[u]sí*; veg. PALDC, II, mapa 110), *aumbria* 160, per fonosintaxi (< *la umbria*) i *umbriga* 170, amb una -g- antihiàtica (com *cua* > *cuga*); notem també el

compost *part umbria* 178, 181. El mot, com veurem, és producte de la colonització aragonesa. En canvi, tenim altres der. de *ombra* (< llat. UMBRA) que probablement no tenen res a veure amb l’arag.: *ombril* 59, 63, *ombriu* 35, 61, 67, 143, 158, format sobre *ombra* més el suf. -iu (< llat. -IVU), primer adjectiu i després substantiu; *ombrel* 83, amb canvi de suf.; *ombrívol*, basat en *ombra* més el suf. -ívol (< llat. -IBILE) de pertinença; *ombradiu*, der. de *ombrat*, -ada més el suf. -iu, com *ombradís* 31, 42, que ha rebut el suf. -ís (< llat. -ICIU o -ITIU), primer adjectiu i després substantiu. Són formes sintagmàtiques *part de l’ombra* 73, 78, i *banda de l’ombra* 84, probablement respostes de l’inf. “obligades” per la pregunta en llocs on manca el referent; igualment el castellanisme *part de la sombra* 163 com *sombria* 157, encreuament de *ombria* amb el mot *sombra* 174.

Altres mots depenen de la situació respecte al sol (*reresol* 43, *radere sol* 36, *sol ponent* 66) o a un vent de tramuntana (*cara* [a] *cerç* 134 ← arag. *cara cierz*). Des de la perspectiva geogràfica, el tipus *bac* predomina en cat. or., amb un enclavament en l’àrea nord-occ., on és prioritari el tipus *baga*. Quant a *ombria*, que s’estén pel val. i el tort., hem de concloure que és un supervivent de la presència aragonesa en aquestes terres: **1**) per la doc. antiga en arag. (s. XIII); **2**) per l’abundosa toponímia val. (L’*Ombria de la Sarsa*); **3**) per la rica doc. lexicogràfica val.; **4**) per la variada derivació en val. (*ombrieta*, *ombrienc*, *ombrió*, *ombriós*).

Són mots normatius *baga*, *bac*, *obaga*, *bagueny* i *ombriu*, des del DG₁, 1932. Sembla que *ombria*, per la seva gran extensió, també hi hauria de tenir lloc.